

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA ÖQITUVÇINING KASBIY ROLI VA PEDAGOGIK MAS'ULIYATINING ÖZGARIŞI

Uluğova Nafisa Şamsiddin qizi

Çirçiq davlat pedagogika universiteti

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” yöhnalişı

2-kurs magistranti

Annotatsiya. *Raqamli ta'lim vositalari öqituvçining darsni taşkil etiş, bilimni baholaş va öquvçi bilan muloqot qiliş tarziga ta'sir körsatmoqda. Maqolada uşbu özgarişlar pedagogik qaror va kasbiy mas'uliyatning özaro boğliqligi asosida tahlil qilinadi. Ilmiy adabiyotlar hamda xalqaro kompetensiya doiralarini qiyoslaş orqali öqituvçi rolining oltita yöhnalişı ajratiladi. Pedagogik qarorni qayta körib çiqiş sikli va mas'uliyatni hamkorlikda taqsimlaş sxemasi taklif etiladi. Ularni bölajak öqituvçilar tayyorgarligida vaziyatli topşiriqlar orqali qöllaş imkoniyati yoritiladi.*

Kalit sözlar: *raqamli ta'lim, öqituvçi roli, pedagogik mas'uliyat, kasbiy mustaqillik, baholaş, raqamli kompetentlik.*

Аннотация. *Цифровые средства влияют на организацию обучения, оценивание знаний и взаимодействие учителя с учащимися. В статье эти изменения рассматриваются через взаимосвязь педагогического решения и профессиональной ответственности. На основе сопоставления научной литературы и международных рамок компетенций выделены шесть направлений изменения роли учителя. Предложены цикл пересмотра педагогического решения и схема совместного распределения ответственности. Раскрыта возможность их применения в подготовке будущих учителей посредством ситуационных заданий.*

Ключевые слова: *цифровое образование, роль учителя, педагогическая ответственность, профессиональная самостоятельность, оценивание, цифровая компетентность.*

Abstract. Digital tools influence lesson organisation, assessment and teacher–student interaction. This article examines these changes through the relationship between pedagogical judgement and professional responsibility. A comparative reading of scholarly literature and international competence frameworks identifies six dimensions of the teacher's changing role. A cycle for reviewing pedagogical decisions and a proposed allocation of shared responsibilities are presented. Their use in initial teacher education is illustrated through a classroom case and situation-based tasks.

Keywords: digital education, teacher role, pedagogical responsibility, professional agency, assessment, digital competence.

Kiriş

Ta'limga yangi vosita kirib kelganida, avvalo, uning imkoniyatlari haqida söz yuritiladi. Pedagogika uchun esa shu imkoniyatning qaysi maqsadga xizmat qilishi muhimdir. Elektron platformaga joylangan topshiriq o'quvchini mustaqil fikrlashga ham, tayyor javobni ko'chirishga ham olib keliishi mumkin. Farq topshiriqning tuzilishida, o'qituvchining talabida va natijani qanday baholashida namoyon bo'ladi. Shu bois raqamli ta'lim muhitidagi kasbiy o'zgarishni faqat texnik malakalar bilan izohlash yetarli emas.

Oliy ta'limni rivojlantirishga doir milliy konsepsiyada raqamli texnologiyalar va zamonaviy ta'lim usullariga e'tibor berilgan. Bunday vazifa pedagogdan vositani tanlash bilan birga, uning didaktik oqibatlarini oldindan o'ylashni talab etadi. UNESCOning ta'limda texnologiyalardan foydalanişga bag'ishlangan hisobotida ham texnologiyaning pedagogik maqsadga muvofiqligi, undan foydalaniş sharoiti va o'qituvchi tayyorgarligi o'zaro bog'liq masalalar sifatida qo'yiladi.

O'qituvchi endilikda elektron resursni saralaydi, sun'iy intellekt tayyorlagan materialni tekshiradi, platforma qaydlarini sharhlaydi. Biroq bu ishlarni bajarish uchun unga vaqt, tegishli vakolat va muassasaning yordami ham zarur. Maqolaning maqsadi - o'qituvchining o'zgarayotgan kasbiy vazifalarini pedagogik qaror, uni asoslovchi dalil va hamkorlikdagi mas'uliyat bilan bog'lab izohlashdir.

Tadqiqot yondashuvi va nazariy asoslar

Tadqiqot nazariy-qiyosiy tahlilga tayandi. Manbalar raqamli kompetentlik, o'qituvchining kasbiy mustaqilligi hamda texnologiyadan foydalanişdagi mas'uliyat masalalariga daxldorligiga kora tanlandi. DigCompEdu, TPACK va UNESCO doiralaridagi pedagogga qoyiladigan talablar ilmiy maqolalardagi qaraşlar bilan qiyoslandi. Tahlil birligi sifatida «o'qituvchi qanday vazifani bajaradi, qanday qaror qabul qiladi va bu qarorni nimaga tayanib izohlaydi?» degan bog'laniş olindi. Sörov yoki tajriba ötkazilmadi; quyidagi sxemalar nazariy umumlaştiriş natijasidir.

TPACK yondaşuvida fan mazmuni, pedagogik bilim va texnologik bilimning birligi asoslanadi. DigCompEdu esa o'qituvchining kasbiy hamkorligi, resurs tanlaşi, ta'lim va baholaşi taşkil etişi hamda ta'lim oluvchini qollab-quvvatlaşini yaxlit korig chiqadi. UNESCO doiralari uşbu masalalarni o'qituvchi tayyorgarligi va sun'iy intellektdan inson manfaatini közlab foydalaniş bilan bog'laydi [5; 6]. Bu manbalarning umumiy jihati - raqamli tayyorgarlikni pedagogik faoliyat doirasida talqin qilişidir.

Kasbiy mustaqillik pedagogning şaxsiy xohişiagina bog'liq emas. Uning e'tiqodi, iş şaroiti va mavjud imkoniyatlari qaror qabul qilişga ta'sir etadi. Zhang va Li platformalaşgan ta'limda vakolat hamda javobgarlik örtasidagi munosabatni alohida muammo sifatida tahlil qilgan. Demak, rollar va mas'uliyatning bog'liqligi ilgari ham muhokama qilingan. Uşbu maqolada e'tibor mazkur bog'lanişni bölajak o'qituvchi tayyorgarligida qollaş mumkin bölgan pedagogik sxemalarga aylantirişga qaratildi.

Öqituvchining kasbiy rolidagi özgarişlar

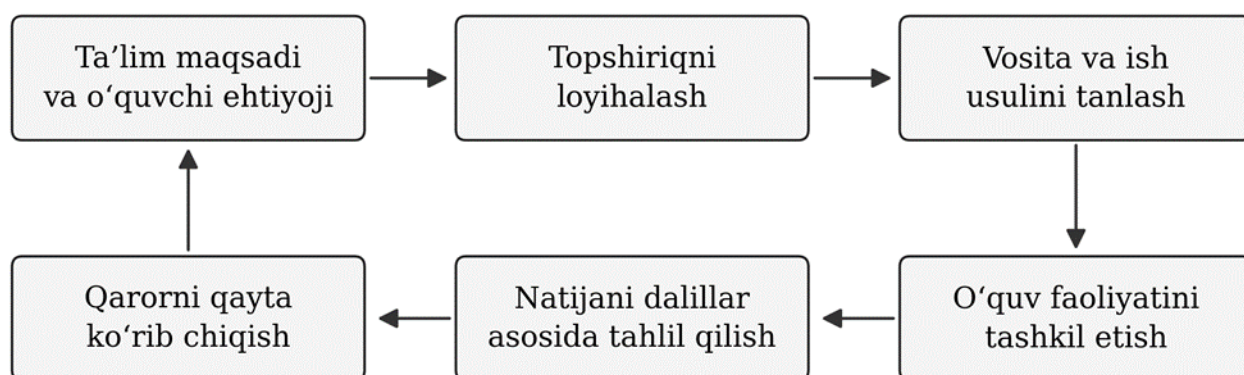
Öqituvchining avvalgi vazifalari saqlanadi, biroq ularni bajariş şaroiti murakkablaşadi. Darsni loyihalaşda mavzu va maşqlar qatoriga platformadagi harakatlar ketma-ketligi ham qoşiladi. Qaysi iş mustaqil bajarilişi, qaysi bosqichda o'qituvchi izohi kerakligi, elektron aloqa uzilganda qanday yöl tutilişi oldindan belgilanadi. Şu ma'noda pedagog didaktik loyihalovchi sifatida öquv faoliyatining izçilligini ta'minlaydi.

Axborot köpaygan sharoitda manbaga yonaltirish vazifasi ham chuqurlashadi. Oqituvchi materialning mavzuga mosligi, ishonchiligi va oquvchining yo'siga muvofiqqligini tekshiradi. Sun'iy intellekt tuzgan ravon matnda ham daliliy xato yoki biryoqlama talqin uchra'shi mumkin. Bunday materialni darsga kiritishdan oldin tekshirish pedagogik tanlovning tarkibiy qismidir.

Oquv hamkorligini tashkil etish va inklyuziv yordam korsatish bir-birini toldiradi. Onlayn muhokamada tez yozadigan oquvchi faol korinishi, fikrini sekinroq ifodalaydigan oquvchi esa chetda qolishi mumkin. Oqituvchi ishtirokning turli shakllarini taklif etadi, zarur hollarda yozma javob uchun qoshimcha vaqt yoki oflayn topshiriq beradi. Bunda talabning mazmuni saqlanib, uni bajarish yoli oquvchi sharoitiga moslashtiriladi.

Baholashda pedagog dalilni talqin qiluvchi vazifasini bajaradi. Platformadagi bajarish tezligi va urinishlar soni yordamchi ma'lumotdir. Oquvchining mulohazasi, xatosini tushuntirishi va ye'imni bosqa vaziyatga kochira olishi ham e'tiborga olinadi. Refleksiv hamkasb sifatida oqituvchi shu kuzatishlarini bosqalar bilan muhokama qiladi, qollagan usulini qayta korib chiqadi. Raqamli kompetentlikni rivojlantirishga oid tadqiqotlar ham kasbiy o'sishning uzluksizligi va oz faoliyatini tahlil etish zaruratini korsatadi.

Raqamli ta'limda pedagogik qarorni qayta korib chiqish sikli.

Sxemadagi qaytish bog'lani'shi muhim: oquvchi ishdan olingan dalil keyingi topshiriqni ozgartirishga xizmat qiladi. Masalan, kopchilik bir xil xatoga yol qoysa,

o'qituvchi avvalo topshiriq sharti, berilgan izoh va tanlangan vositaning tuşunarligini tekşiradi. Bu yondaşuv baholaşni keyingi ta'lim uşun axborot manbaiga aylantiradi.

Pedagogik mas'uliyat va uni taqsimlaş

Pedagogik mas'uliyat o'quvşining ta'lim oliş manfaatini kōzlab qaror qabul qiliş va şu qarorni asoslay bilişda ifodalanadi. Raqamli muhitda bunga axborot işonşiligi, baholaşdagi adolat, foydalaniş imkoniyati va şaxsiy ma'lumotlarga ehtiyotkor munosabat ham kiradi. O'qituvchi baholaş mezonini tuşuntirişi, natijaga e'tirozni eşiitişi hamda xato aniqlansa, uni tuzatiş yōlini oşiq qoldirişi lozim.

Şu bilan birga, pedagogning mas'uliyati uning amaldagi vakolatiga muvofiq bōlişi kerak. U maktab yoki oliy ta'lim muassasasi tanlagan platformaning barça texnik xususiyatlarini ōzgartira olmaydi. Platformani xarid qiliş, ma'lumotlarni saqlaş tartibi, texnik yordam va xodimlar iş vaqtini belgilaş muassasa darajasidagi qarorlarni talab qiladi. Avtomatlaştiriş va o'qituvchi mehnati haqidagi tadqiqotlarda ham texnologik ōzgarişning taşkiliy hamda axloqiy oqibatlariga e'tibor qaratilgan

	O'qituvchi	Muassasa rahbariyati	Texnik xizmat
Topshiriq va baholash mezonlari	●	○	—
Platforma tanlash va joriy etish	○	●	○
Hisoblar va texnik nosozliklar	○	○	●
O'quvchiga muqobil topshiriq	●	○	○
Ma'lumotlarni saqlash tartibi	○	●	○
● Vazifani boshqaradi ○ Hamkorlik qiladi — Bevosita vazifa yo'q			

2-rasm. Raqamli ta'limdagi ayrim vazifalar uşun mas'uliyatni taqsimlaş taklifi.

Har ikki rasm muallifning nazariy umumlaştirişidir. Ikkinji sxema muayyan muassasa vakolatlari asosida aniqlaştiriladi; undagi taqsimot me'yoriy-huquqiy majburiyatlarni belgilamaydi.

Sxema hamkorlik zarur bōlgan nuqtalarni kōrsatadi. Masalan, baholaş mazmuniga o'qituvchi bōşşilik qiladi; mezonning e'lon qilinişi va e'tirozni kōrib çiqişi

tartibini muassasa ta'minlaydi. Öquvchi hisobiga kira olmasa, texnik xizmat muammoni bartaraf etadi, pedagog esa shu vaqt ichida topshiriqni bajarişning muqobil yolini belgilaydi. Vazifaning egasi aniq bolsa, muammo yuzaga kelganida yordamni kimdan so'ras ham oydinlashadi.

Bölejak o'qituvchi tayyorgarligida qöllaş

Mazkur yondaşuvni pedagogik vaziyat tahlili orqali örgatiş mumkin. Tasavvur qilaylik, öquvchi uy vazifasini sun'iy intellekt yordamida bajargan. Matn ravon, biroq darsdagi oğzaki javobida u asosiy tuşunçani izohlay olmaydi. Öqituvchi bu farqni aniqlaştiriş uçuq qisqa suhbat ötkazadi, yeçimning bir qismini qayta işlaşni yoki unga öxşaş vazifani mustaqil bajarişni so'raydi. Yakuniy baho tuşunarli mezonlar va öquvchiyning bilimi haqidagi dalillarga tayanadi.

Talabaga shu vaziyat asosida topshiriq berilganda, undan tayyor tavsiyalarni sanaş bilan çeklanmaslik talab etiladi. U tanlagan qarorini, öquvchidan oladigan dalilini, yordam körsatiş yolini va muassasa bilan kelişiladigan masalani yozma asoslaydi. Hamkasblar muhokamasida esa uşbu qarorning kuçli va zaif jihatlari körib çiqiladi. Şunda texnologiyani qöllaş malakasi kasbiy mulohaza bilan birgalikda şakllanadi.

Mahalliy adabiyotlarda raqamli kompetentlik kompetensiyaviy yondaşuv bilan boğlab yoritilgan . Özbekistondagi tibbiyot o'qituvçilariga doir tadqiqot ham mavjud tayyorgarlik va ehtiyojlarni muayyan ta'lim sohasi doirasida örganadi . Bu natijalarni boşqa guruhlarga bevosita köçirmasdan, pedagogika yönalişi talabalarining ehtiyojlarini alohida aniqlaş lozim. «Kelajak öqituvçisi» konsepsiyasiga bağışlangan avvalgi işda raqamli kompetentlikning nazariy-metodologik jihatlari yoritilgan bolsa , bu yerda uning pedagogik qaror va hamkorlikdagi mas'uliyat orqali namoyon bölişiga urğu berildi.

Taklif etilgan sxemalarning amaliy qiymati talabalar tuzgan dars işlanmalari, vaziyatli topshiriqlarga javoblari va pedagogik amaliyot kuzatuvlari asosida tekşirilişi mumkin. Hozirgi nazariy tahlil ularning samaradorligi haqida miqdoriy xulosa çiqariş imkonini bermaydi.

Xulosa

Raqamli ta'lim muhitida o'qituvchining kasbiy roli didaktik loyihalaş, manbaga yonaltiriş, hamkorlikni taşkil etiş, baholaş dalillarini talqin qiliş, inklyuziv yordam va kasbiy refleksiya yonalişlarida mazmunan boyiydi. Ularni birlaştiradigan jihat - o'quvchining ta'lim oliş manfaatiga xizmat qiladigan asosli pedagogik qarordir.

Bolajak o'qituvchini tayyorlaşda vositadan foydalaniş usuli bilan bir qatorda, uni tanlaş sababi va natijasini tekşiriş yoli ham o'rgatiliş zarur. Muassasa esa pedagog zimmasiga yuklatilgan vazifaga mos vakolat, vaqt va yordamni ta'minlaş kerak. Ana şunday uyğunlik raqamli imkoniyatning ta'lim sifatiga xizmat qilişiga pedagogik zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilga rivojlantiriş konsepsiyasini tasdiqlaş tögirisida. PF-5847-son Farmon, 08.10.2019. <https://lex.uz/docs/-4545884>
2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Teçnology in education - A tool on whose terms? Paris: UNESCO, 2023. <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/teçnology>
3. Mişra P., Koehler M. J. Teçnological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teaçer Knowledge. Teaçers College Record. 2006. Vol. 108, No. 6. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x>
4. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Punie Y., ed. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. <https://doi.org/10.2760/159770>
5. UNESCO. UNESCO ICT Competency Framework for Teaçers. Version 3. Paris: UNESCO, 2018. <https://www.unesco.org/en/digital-competencies-skills/ict-cft>
6. Miao F., Cukurova M. AI Competency Framework for Teaçers. Paris: UNESCO, 2024. <https://doi.org/10.54675/ZJTE2084>

7. Caena F., Redecker C. Aligning teacher competence frameworks to 21st century challenges: The case for the European Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu). European Journal of Education. 2019. <https://doi.org/10.1111/ejed.12345>
8. Falloon G. From digital literacy to digital competence: the teacher digital competency (TDC) framework. Educational Technology Research and Development. 2020. Vol. 68. P. 2449–2472. <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4>